

Hukuk - Etik İlişkisi

Yusuf KARAKOÇ*

GİRİŞ

Hukukun ne olduğu ve hangi esaslara dayandığı ve neyi amaçladığı konularında zamana ve yere göre farklı yaklaşımların varlığı ve benimsendiği bilinmektedir. Hukukun, sosyal düzeni sağlama aracı ve sosyal düzenin sağlanmasında en etkili araç olduğu kabule edilmektedir. Çünkü, diğer sosyal düzen kuralları olan din ve ahlâk kurallarının dünyevî ve devlet tarafından uygulanan somut bir yaptırımlarının olmadığı bilinmektedir. Kaldı ki, böyle bir yaptırıma bağlanması halinde o kuralın din ve/ya da ahlâk kuralı olmaktan çıkıp hukuk kuralı haline dönüştüğü ifade edilmektedir. Hukuk başta olmak üzere, din ve ahlâk konusunda herkesin benimsediği, eskimeyen bir ifade ile *efradını câmi, ağyarını mâni* tanımlar bulunmamaktadır. Bu tebliğde, var olan tanımlara yenilerini eklemek niyetinde değilim. Ancak, ahlâk – etik ve hukuk-etik ilişkisine işaret etmektir muradım.

Ahlâk ile etik çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Oysa, etik için ahlâk felsefesi veya meta etik nitelemesi yapılmaktadır. Hatta, ahlâk etiğinden söz edildiğine de rastlanmaktadır. Bu durum, ahlâk-etik ilişkisinde henüz çoğunluğun benimsediği bir ayırmadan ve kavramlaştırılmadan söz edilemediğini göstermektedir.

Hukuk-ahlâk ilişkisi ise, ahlâk-etik ilişkisine göre daha anlaşılır durumdadır. Ancak, hukuk-etik ilişkisi belirsizlikler içermektedir. Çünkü, hukuk-etik ilişkisi gündeme geldiğinde hemen hukuk-ahlâk ilişkisinden söz edilmektedir. Şayet, ahlâk, etik anlamına geliyorsa, ayrıca etiki ifade

etmek için *mega etik* ya da *ahlâk felsefesinden* söz etmenin anlamı nedir? Eğer, etik, ahlâktan farklı ise, yani mega etik ya da ahlâk felsefesi anlamına geliyorsa, neden etik ahlâk ile eş anlamlı kullanılarak, hukuk-etik ilişkisi denilince hukuk-ahlâk ilişkisinden söz edilmektedir? Ayrıca, bugün genel olarak etik, daha çok meslek etiği anlamında kullanılmaktadır. Etik, gerçekten sadece ve yalnızca meslek etiği ile sınırlandırılacak bir inceleme konusu mudur? Kaldı ki, bu kullanım çerçevesinde de acaba, hukuk etiği, tıp etiğinden mi, yoksa hukukçu etiği ve hekim/tabip etiğinden mi söz etmek gerekir? Bunu öğrenmeye gayret etmekteyim. Henüz öğrenebildiğimi de maalesef söyleyemiyorum. Birlikte düşünmeye; kavram kargaşasına işaret etmeye; farklı kavramları yerli yerinde kullanmaya bir çağrı yapmak istiyorum. Felsefe, ana uğraş alanı olmadığı için, konuları bir felsefe diliyle ifade etmekte zaafiyet gösterdiğimin farkındayım. Benim gibi amatör olarak bu alana ilgi duyanların da anlayacağı bir dille konuyu ortaya koymaya çalışmaktayım.

ETİK

Etik, davranışları yönlendiren davranış standartlarını (veya sosyal normları) belirlemektedir. Başka bir deyişle, etik, çoğu zaman bir meslek alanında benimsenen düzgün ve uygun davranma standardı anlamına gelmektedir. Davranış standartları, kişilerin gerçek davranışlarını ifade etmektedir. Çünkü, insanlar geniş ölçüde kabul gören standartları çoğu zaman ihlâl

* DEÜ. Hukuk Fakültesi Mali Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

etme eğilimindedir. Bu bağlamda, insanlar sürekli yalan söylese bile, çocuklarına dürüst olmayı öğreterek, yalan söylemenin kötü-yanlış olduğunu belirterek, toplum içinde dürüstlüğü savunmak suretiyle dürüstlüğü bir davranış standardı olarak benimsemesine gayret edebilmektedir.

Etikçiler (veya ahlâk felsefecileri) davranış standartlarını incelemektedir. Bir inceleme alanı olarak etik, temel işlevi tanımlayıcı veya açıklayıcı olmayan, daha çok sıkı kurallara ve değerlendirmeye dayalı normatif bir disiplindir. Sosyal bilimlerle uğraşan bilim adamları davranış standartlarını tanımlayıcı ve açıklayıcı bir bakış açısından ele almaktadır; etikçiler ise, bu standartları eleştirmekte ve değerlendirmektedir. Örneğin, sosyologlar intihar sıklığını anlamaya çalışırken, etikçiler intiharın rasyonel olarak meşrû olup olmadığını belirlemeye çalışmaktadır. İktisatçı, kumarın toplumdaki ekonomik etkisini araştırırken, etikçi kumarın ahlâkîliğini değerlendirmektedir. Davranış standartlarının değerlendirilmesinde betimleme veya kurallar koyma arasındaki farkı açığa kavuşturmak için, kural koyucu standartlar yerine *davranış standartları veya sosyal normlar* deyimlerini, betimleyici standartlar yerine ise, *toplumsal töreler, gelenekler veya uzlaşımlar* terimlerini kullanmanın uygun olacağı düşünülmektedir¹.

Davranış standartları hakkında düşünürken, *etik ve ahlâk arasında bir ayırım yapmak yararlı olacaktır. Ahlâk, bir toplumun en genel standartlarını içerir. Bu standartlar; bireylerin meslekî veya kurumsal rollerinden bağımsız olarak, toplumun tümü için geçerlidir. Ahlâk standartları doğru ve yanlış, iyi ve kötü, erdemlilik ve erdemsizlik, âdil ve âdil olmayan arasında*

ayırım yapar. Pek çok yazar, ahlâkî görevlerin ve yükümlülüklerin diğer yükümlülüklerden daha üstün geldiğine inanmaktadır: Eğer yalan söylememek gibi ahlâkî bir görevim varsa, o halde işim yalan söylememi gerektirse bile yalan söylememeliyim. Ahlâk standartları, çoğu kişinin çocukluğunda öğrendiği kuralları içerir; örneğin, “yalan söyleme, aldatma, çalma, başkalarına zarar verme” gibi. Etik, genel davranış standartları değil, toplumdaki belirli bir mesleğin, işin, kurumun veya grubun standartlarıdır. “Etik” sözcüğü, bu anlamda kullanıldığı zaman, meslek etiği, tıp etiği, spor etiği, askerlik etiği, İslâm etiği gibi başka kelimeleri nitelemeye yaramaktadır².

Meslek etiği, meslekleri veya görevleri olan insanlara uygulanan davranış standartlarıdır. Bir mesleğe giren kişi, etik yükümlülükleri üzerine alır, ancak bu kişinin tavırları belirli bir standarda uyduğunda gerçekleştirilecek değerli iş ve hizmetler için toplum ona güvenir. Etik yükümlülüklerini yerine getiremeyen profesyoneller, bu güveni kötüye kullanmış olmaktadır. Örneğin, doktorların/avukatların, özel hayata saygı gösterme gibi bir ahlâkî görevin çok ötesine giden, meslekî sırları koruma görevleri vardır. Gizliliği ihlâl eden bir doktor/avukat, değerli bir hizmeti tehlikeye atmış olup, toplumun (ve hastanın/müvekkilin) güvenini kötüye kullanmaktadır. Etikçilerin incelediği meslekî standartlar, tıp etiği, hukuk etiği, kitle iletişim etiği ve mühendislik etiği gibi etik türlerini içermektedir³.

HUKUK - ETİK İLİŞKİSİ

Etik ilkeler/kurallar asgari standartları; bunların değer hükmü haline dönüşmesi, ahlâk kurallarını oluşturmaktadır. Çoğu

1 Resnik, s. 31.

2 Resnik, s. 31-32.

3 Resnik, s. 32.

zaman ahlâk kurallarının devlet yaptırımına bağlanması hali ise, hukuk kurallarına hayatiyet vermekte; kaynaklık etmektedir. Hukuk için, *asgari ahlâk* denilmesinin sebebi de budur. Hepsini hak esasına dayanır. Başkalarının haklarına saygılı olma, haddi aşmamanın zeminini ve garantisini oluşturmaktadır. Şüphesiz, bütün insanların hadlerini bilmesi ve buna uygun davranması düşünülemez. Haddin aşılması ya da haddin ne olduğu konusunda anlaşmazlığa düşülmesi halinde neye göre hareket edilmesi gerektiğini belirleyen, sosyal düzen kurallarıdır. Bunlara da aykırılık sözkonusu olursa, haddin bildirilmesini sağlayan ise, hukuk olmaktadır. Hukuk kuralları, bilinirliği sağlamaktadır. Kurallar hukuku oluşturmamaktadır; hukuk, bunlar aracılığıyla ulaşılan sonuçtur.

Hukuk, kanunlar/kurallar çerçevesinde ne yapılabileceğinin; etik ise, ne yapılması gerektiğinin ortaya konulmasıdır. Nitekim, etik gibi, hukuk bilimi de insan eylemlerini konu almakta, ancak incelemelerini ahlâkîlik açısından değil, kanunlara/kurallara uygunluk açısından yapmaktadır. Bu itibarla, hukuk normları, kanunlar/kurallar biçiminde, toplumun her üyesinin hakkı olanı güvence altına almakta ve tüm sosyal eylemleri bağlayıcı kılın düzeni temsil etmektedir⁴.

Hukuk normları, ahlâkî normlar değildir; ancak bağlayıcı olmayı ahlâkî normlarla sağlamaya çalışır. Çünkü, demokratik bir hukuk düzeni, ahlâkî öncüller üzerine kuruludur ve özgürlük, adalet ve eşitliğin mutlak değerler olarak herkes için kabul edilmesi gerekir⁵.

Bütün davranış standartlarını *etik* olarak adlandırmak mümkün değildir. Bu bakımdan, etik ve hukuk, siyaset, din gibi

diğer toplumsal normlar arasında bir ayırım yapmak son derece önemlidir.

Etik ile *hukuk* arasında bazı farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır.

- Hukuk kuralları, insanların fiil ve davranışlarını düzenlemekte ve bunlara bazı sınırlamalar getirmektedir. Hukuk kurallarına aykırı davranılması halinde yaptırım uygulanmaktadır. Etik kuralları da insan fiil ve davranışlarına bir sınırlama getirmekle birlikte, bu kurallara aykırı davranılması halinde, hukukî anlamda bir yaptırım uygulanması sözkonusu değildir. Fakat, günümüzde hem kamu görevlileri için hem de akademisyenler için etik dışı davranışlara yaptırım uygulanması mümkündür. Ancak, bu aşamanın etik alanın dışında kaldığının ve hukuk alanına dahil olduğunun belirtilmesinde yarar vardır.

- Hukuk kuralları çoğunlukla yazılıdır. Etik ilkeler, yazılı olmayan normlardır. Ancak, günümüzde çeşitli alanlarda etik ilkelerin yazılı kural haline getirildiği bilinmektedir.

- Hukuk kuralları, kişilerin başka kişilerle ilişkilerini düzenlemekte ve kişinin fiil ve davranışı sonucunda başka kişilerin zarar görmemesini; etik ilkeler ise, kişilerin kendi kendilerini kontrol etmeleri yoluyla iyi ve doğru davranmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

- Hukuk kurallarının kaynağı tartışılmakla birlikte, bunların Devlet tarafından yazılı hale getirildiği kabul edilmekte ve bilinmektedir. Etik ilkeler, kamu vicdanında oluşur ve insan aklı tarafından şekillendirilir. Etik kurallar ise, devlet tarafından yazılı hale getirilebileceği gibi, çeşitli meslek kuruluşları tarafından da belirlenebilmektedir.

4 Pieper, s. 114.

5 Pieper, s. 114.

- Son olarak, kanunların uygulanmasında devletin zorlayıcı gücüne başvurulmaktadır. Bu bağlamda, belirli kanunları/kuralları ihlâl eden insanlara idam, hapis ya da para cezası verilmektedir. Etiğe veya ahlâka aykırı davranışlarda bulunan kişiler, davranışları aynı zamanda kanunlara da aykırı olmadıkça böyle cezalarla karşılaşmamaktadır. Etik veya ahlâk standartlarını ihlâl eden kişiler, genellikle davranışları ayıplanarak ya da böyle bir tavrın doğru-iyi olmadığı belirtilerek cezalandırılmaktadır.

Son Söz Yerine

Ahlâk, genel iyi-kötü değerini ifade etmektedir. Hukuk, yaptırıma bağlanmış sosyal düzen kuralları aracılığıyla ulaşılan hak ve adalet anlayışıdır. Adalet, hukukun amacı; hukuk ise, adaletin aracıdır.

Ahlâk, *olan*; etik ise, *olması gereken*dir. O halde, etik kurallar ifadesi doğru değildir. Etik ilkelerden, ideallerden söz edilmektedir. Bunların kural haline gelmesi, ahlâkı-hukuku ilgilendirir. Buna dikkat etmek gerekir. İlkenin kural haline getirilmesi onun sıradanlaştırılması sonucunu doğurur. Kabul edilen-oluşan ilkenin bir anda ortadan kaldırılması, izlerinin-etkilerinin silinmesi mümkün değildir. Oysa, konulan kural konulduğu gibi kaldırılabilir. Bir kural-kanun değişikliği, o kuralı/kanunu *okkalık kağıt* haline dönüştürür.

Etik, meslek standardı olarak ifade edildiğinde, bu standartlara aykırılığın tesbiti ve bu aykırılığın giderilmesi ya da önlenmesi ise, etik alanından çıkıp hukuk alanına girmektedir. Bu anlamda etik, davranış kalıplarının-standardlarının neler olduğu ya da olması gerektiğinin belirlenmesi aşamasını; hukuk ise, toplumun huzur ve güven içinde yaşamasının teminatını oluşturmaktadır. Aslında, hukuk ile etik birbirini tamamlamaktadır. Ancak, her etik dışılık hukuku ilgilendirmemektedir; hukuk kurallarının hepsi de ahlâk-etik bağlantılı olmak zorunda değildir. Fakat, etik-ahlâk

dışılığın hukuk kuralı haline dönüştürülmesi ise, mümkün değildir.

Anlaşılan odur ki, ahlâk var olan, yaşanılan. Etik ise, ahlâkın felsefesidir. Ahlâk somut; felsefe ise, soyuttur. Biri teorik düzeyde var olan, diğeri ise, yaşanılan. Etik-Ahlâk-Hukuk ilişkisinin düzgün kurulması gerekir. Teorik düzeyde *iyi etikle belirlenmekte*; ahlâk ile uygulanmakta; hukuk ile korunmaktadır.

KAYNAKÇA

- **AKAL**, Cemal Bâli; “Etik Hukukun Neresinde?”, (güncel hukuk, Eylül 2001/9-81, s.42-45).
- **AKSOY**, Taner; *Etik*, (Yetkin Yayınları), Ankara 2006.
- **BAYAR BRAVO**, Işıl; “Ahlâk mı Hukuku Önceler, Hukuk mü Ahlâkı? Hegel’in Yanıtı”, (HFSA, 19, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010, s. 169-172).
- **BADIOU**, Alain (Çev. Tuncay BİRKAN); *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, (Metis Yayınları), İstanbul 2004.
- **BERKOWITZ**, Peter; *Nietzsche Bir Ahlâk Karşıtının Etiği*, (Ayrıntı Yayınları), İstanbul 2003.
- **DAVRAN**, Zeynep; “Hukuk Kurallarının Etik Temelleri”, (Etik ve Meslek Etikleri, Yayına Hazırlayan Harun TEPE, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2000, s. 139-152).
- **DEMİR**, Vedat; *Medya Etiği*, (Beta Yayınları), İstanbul 2006.
- **FRANKENA**, William (Çev. Azmi AYDIN), *Etik*, (İmge Kitabevi), Ankara 2007.
- **GÜRBÜZ**, Ahmet; “Hukukun Etik Değer Boyutunun Kavranmasının Hukuk Eğitim ve Öğreniminin Verimliliği Açısından Önemi”, (HFSA, 18, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2008, s. 104-115).
- **HUME**, David (Türkçesi Nil ŞİMŞEK); *Ahlâk*, (dergâh yayınları), İstanbul 2010.

- **İŞIKTAÇ, Yasemin;** “Hukuk, Etik İlişkisinde Yeni Gelişmeler”, (Yasemin İŞIKTAÇ, Hukuk Yazıları, Yetkin Yayınları, Ankara 2004, s. 313-321).
- **KUÇURADİ, İoanna;** *Etik, (Türkiye Felsefe Kurumu), Ankara 1999.*
- **KUÇURADİ, İoanna;** “Felsefî Etik ve ‘Meslek Etikleri’”, (Etik ve Meslek Etikleri, Yayına Hazırlayan Harun TEPE, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2000, s.17-32).
- **KÜBLER, Friedrich;** “Hukuk Devletinde Yasama ve Yargı Organlarında Meslek Etiği”, (Etik ve Meslek Etikleri, Yayına Hazırlayan Harun TEPE, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2000, s. 153-166).
- **ÖKÇESİZ, Hayrettin;** “Hukuk Devleti ve Yargıcı”, (Etik ve Meslek Etikleri, Yayına Hazırlayan Harun TEPE, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2000, s. 167-182).
- **ÖZBEK, Veli Özer;** “Hukuk-Etik İlişkisi Çerçevesinde Tıp Alanındaki Eylemlerin Cezalandırılabilirliği”, (HFSA, 21, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010, s. 84-91).
- **ÖZDEMİR, Şennur;** “Hukukta ‘Minimum Etik’ Üzerine Bir Deneme”, (HFSA, 21, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010, s. 138-151).
- **ÖZLEM, Doğan;** *Etik Ahlâk Felsefesi, 2. Baskı, (Say Yayınları), İstanbul 2010.*
- **ÖZLEM, Doğan;** “Ahlak, Hukuku Önce-ler”, (Doğan ÖZLEM, Etik Ahlâk Felsefesi, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 203-227).
- **ÖZLEM, Doğan;** “Etik-Ahlak Ayrımı Üstüne”, (Doğan ÖZLEM, Etik Ahlâk Felsefesi, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 229-238).
- **PIEPER, Annemarie** (Çev. Veysel Atayman-Gönül Sezer); *Etiğe giriş, (Ayrıntı Yayınları), İstanbul 1999.*
- **RESNIK, David B.** (Çev. Vicdan MUTLU), *Bilim Etiği, (Ayrıntı Yayınları), İstanbul 2004.*
- **SCHOPENHAUER, Arthur** (Çev. Ahmet AYDOĞAN); *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine, (Say Yayınları), İstanbul 2009.*
- **TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi;** “Hukuk ve Ahlakın Kesişim Noktası Olarak Hukuk Normu”, (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008/2, s. 29-36).
- **UYGUR, Gülriz;** “Katılanın Perspektifi Bakımından Hukuk ve Etik İlişkisi”, (HFSA, 22, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010, s. 6-10).
- **YÜKSEL, Cüneyt;** *Devlette Etik, (Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi), İstanbul 2010.*